

С. Г. Ярьоменко

*Одеський національний економічний
університет,
syaromenko@gmail.com*

ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Розвиток санаторно-курортного господарства як інфраструктурної складової лікувально-оздоровчого туризму регіону пов'язане з прибутковою діяльністю даних закладів розміщення, що надають послуги з оздоровлення та лікування, розміщення, харчування, додаткових та супутніх послуг для туристів. Адаптація санаторно-курортного комплексу до ринкових умов йде шляхом розвитку нових видів і форм рекреаційних занять (водноспортивні, розважальні та ін.), організацією нових видів дозвіллевих центрів (аквапарки, тематичні парки), розширенням послуг лікування та оздоровлення (SPA-послуги, тощо), створюються підприємства та переходом частини санаторно-курортних закладів до різних форм власності.

В Україні цілями санаторно-курортного комплексу є орієнтація на подальше використання підприємств санаторно-курортної галузі як лікувально-профілактичних та складової системи охорони здоров'я, активізація зусиль на обслуговування туристів, у тому числі, й іноземних. Актуальним є аналіз ситуації санаторно-курортного господарства регіону, вироблення стратегічних напрямків для розвитку та модернізації галузі, активне залучення як державних, так і приватних учасників ринку санаторно-курортних та оздоровчих послуг.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Питання проблем розвитку санаторно-курортної галузі, лікувально-оздоровчого туризму та рекреаційних послуг для оздоровлення та лікування розглядається у працях О. О. Любіцевої [9], О. Г. Топчієва [11], В. І. Стафійчука [12], Н. І. Ведмідь [1], А. С. Кускова [7], Л. Г. Лук'янової [8], Н. В. Фоменка [16], М. С. Мироненка [10] тощо. Основними аспектами дослідження санаторно-курортного господарства є стан

галузі, напрямки розвитку, перспективи реформування. Також досліджуються питання оцінки потенціалу природно-ресурсної складової для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, оцінка компонентів природного середовища для лікування та оздоровлення, а також економічні та соціальні аспекти підвищення конкурентоздатності підприємств, залучених у лікувально-оздоровчий туризм, підвищення якості послуг, стандартів обслуговування тощо.

Формулювання мети і завдань. Метою статті є вивчення стану санаторно-курортної галузі як основи для функціонування лікувально-оздоровчого туризму Одеської області, а також можливі напрямки розвитку галузі. Завданням є визначення ключових напрямків розвитку лікувально-оздоровчого туризму Одеського регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціонування лікувально-оздоровчого туризму як галузі економіки забезпечується природними рекреаційними факторами та наявною інфраструктурою, відповідним персоналом та органами управління. Існують підходи до класифікації внутрішньої структури лікувально-оздоровчого туризму, які ґрунтуються на продуктовому підході (рис. 1).

Рис. 1. Внутрішня структура лікувально-оздоровчого туризму [17]

Стратегічною метою державної політики України у сфері діяльності курортів як територіальних центрів надання санаторно-курортних та

оздоровчих послуг є створення умов для поліпшення стану здоров'я, продовження тривалості життя та періоду активного довголіття населення, упровадження здорового способу життя шляхом формування та розвитку ефективного, прибуткового та конкурентоспроможного санаторно-курортного комплексу. Завданнями реформування санаторно-курортної галузі має бути збереження лікувальних факторів курортів від забруднення та зниження їх лікувальної цінності, покращення екологічного стану довкілля, забезпечення попиту населення у лікуванні та оздоровленні на підприємствах санаторно-курортної галузі, підвищення якості санаторно-курортних та оздоровчих послуг, підвищення рентабельності спеціалізованих засобів розміщування [4].

Пріоритетними завданнями розвитку лікувально-оздоровчого сегменту туризму та рекреації у «Стратегії соціально-економічного розвитку Одеської області» є завдання розвитку та підтримки лікувально-оздоровчого туризму; підвищення рівня професійної підготовки та перепідготовки фахівців даної сфери з метою підвищення якості обслуговування до міжнародних стандартів; забезпечення обслуговування іноземних відвідувачів; покращення зон відпочинку на морському узбережжі; розвиток інфраструктури курортів; створення курортно-рекреаційного кадастру для визначення можливостей та обмежень у використанні курортно-рекреаційних ресурсів; стратегічне планування розвитку прибережних територій, розробка схем функціонального зонування прибережної полоси; оптимізація організаційно-управлінської структури туристично-рекреаційної галузі; створення центрів туристичної інформації та популяризація санаторно-курортного та оздоровчого продукту через засоби масової інформації. [13].

У сучасних ринкових умовах актуальним постає впровадження ефективного курортного менеджменту та маркетингу. У свою чергу курортний менеджмент та маркетинг має спиратись на сучасні підходи до управління регіонами та конкретними підприємствами. Перехід на ринкові механізми викликав руйнування вертикальних командних зв'язків у санаторно-курортній галузі України, призвело до децентралізації збуту санаторно-курортних та

оздоровчих послуг, ліквідації дотаційного механізму ціноутворення, сформував ринок санаторно-курортних путівок, що, з одного боку, продовжує практику розподілення на основі соціальної підтримки населення для лікування та оздоровлення, з іншого боку, створило передумови для комерційного розповсюдження путівок серед споживачів санаторно-курортних та оздоровчих послуг.

У структурі діяльності галузі можна виділити три рівні середовища: внутрішнє, середовище завдань (проміжне) та зовнішнє (рис. 2). Внутрішнє середовище є сукупністю факторів, що формують довгостроковий прибуток і знаходяться під безпосереднім контролем власників, керівників, персоналу. Зовнішнє середовище включає в себе фактори, на які підприємства даної галузі не можуть впливати або їх вплив є незначним. Поміжне середовище включає фактори, на які санаторно-курортні заклади можуть впливати шляхом комунікацій.

Рис. 2. Складові середовища функціонування санаторно-курортних та оздоровчих закладів (на основі [1])

Характеристика санаторно-курортного господарства регіону має враховувати туристичні потоки, у тому числі, з метою лікування та

оздоровлення, структуру та динаміку санаторно-курортних та оздоровчих закладів, розподіл ліжко-місць, характеристику персоналу закладів тощо.

Частка кількості розміщених осіб у 2011 році складала 8,3%, а за загальною кількістю область посідала 3 місце після АР Крим та Донецької області. У 2014 році за кількістю розміщених осіб лідером є Дніпропетровська область. Одеська посідає 3 місце після Львівської області. За кількістю ліжок у місяць максимального розгортання Одеська область займала стабільно 3 місце з часткою у 2011 році 10,1%, у 2014 році – 17,8% і зайняла 1 місце [5, 6, 14, 15].

Структура спеціалізованих засобів розміщування за період з 1990 по 2014 рік має тенденції перерозподілу та скорочення: кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням скоротилась на 65,1%, санаторіїв-профілакторіїв – 47,4%; будинків та пансіонатів відпочинку – на 40%. У той же час частка оздоровчих закладів – баз відпочинку та дитячих оздоровчих таборів стабілізувалась та має тенденції до зростання тощо.

Таблиця 1. Спеціалізовані засоби розміщування Одеської області у 1990-2014 роках [2,5,6,13,14,15]

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки та пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі оздоровчі табори	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
1990	43	16,2	19	2,1	15	7,2	356	53,1	н/д	н/д
1995	45	17,2	16	1,4	8	2,6	213	26,6	396	8,4
2000	37	15,1	12	1,1	8	2,0	281	31,2	406	8,7
2005	37	14,6	9	1,2	13	2,1	309	34,7	1116	11,5
2010	35	13,2	9	1,2	8	1,5	373	36,8	1073	12,8
2013	28	11,6	10	1,4	9	2,0	384	35,2	998	14,3
2014	28	11,9	9	1,2	6	0,9	350	32,9	997	14,2

У період 2011-2014 років зростання доходів склали у 2012 році 142,6% до попереднього року, у 2013 – 123,5%, проте у 2014 скоротились та склали 85% (табл. 2). Найбільшу частку доходів спеціалізованих засобів розміщення складають доходи від реалізації путівок. У той же час зростають доходи від надання додаткових послуг. У 2011-2014 роках показники доходів від реалізації путівок складають значну частину доходів, проте у 2014 році значні прибутки

заклади отримали і від надання додаткових послуг, до яких входять послуги з екскурсійної діяльності, транспортні послуги, послуги з лікування та оздоровлення без проживання у закладах. Частину доходів також заклади отримують від продажу номерів, які реалізуються для відпочиваючих, що розміщуються у закладах без путівок. У закладах лікувального напрямку більшу частину доходів складають доходи від реалізації путівок, тоді, як для оздоровчих закладів розміщення частка доходів від продажу номерів складає до 40-80%.

Таблиця 2. Показники діяльності спеціалізованих засобів розміщування Одеської області за 2011-2014 рр. [5,6,14,15]

Показник / роки	2011	2012	2013	2014
Доходи від надання послуг	259141	369547	459554	391686
Операційні витрати	298517	329076	311715	330882
Інші витрати	18122,4	21205,2	26800,1	29948,8
Абсолютна величина перевищення доходів над витратами	-57498,2	19266	121039,1	30855,3
Ефективність діяльності	81,8	105,5	135,7	108,5
Питома величина витрат на одиницю доходів від надання послуг	-0,19	0,058	0,38	0,09

У структурі операційних витрат спеціалізованих засобів розміщування виділяють матеріальні витрати, витрати на оплату праці, витрати, пов'язані з відрахуваннями на соціальні заходи та амортизацію, інші операційні витрати та інші витрати. У 2011-2014 роках витрати мають тенденцію до зростання. За період з 2011 по 2014 роки спостерігаються тенденції скорочення середньооблікової кількості штатних працівників санаторно-курортних та оздоровчих закладів.

Для розвитку лікувально-оздоровчого туризму нами розроблені основні напрямки, що у цілому спираються також на стратегію соціального і економічного розвитку Одеської області (рис. 3). Нормативно-правове забезпечення галузі: стандартизація санітарних правил та вимог, які мають також відповідати критеріям акредитації закладів. На сьогоднішній день акредитація закладів стосується переважно наявності лікувальних корпусів та їх

стану. Наразі необхідно аналізувати якість медичних послуг, послуг з розміщення, харчування, анімаційні та загалом якості обслуговування. Необхідно створити чіткі критерії класифікації закладів розміщення, особливо оздоровчого спрямування та врахування їх класу при наданні послуг споживачам.

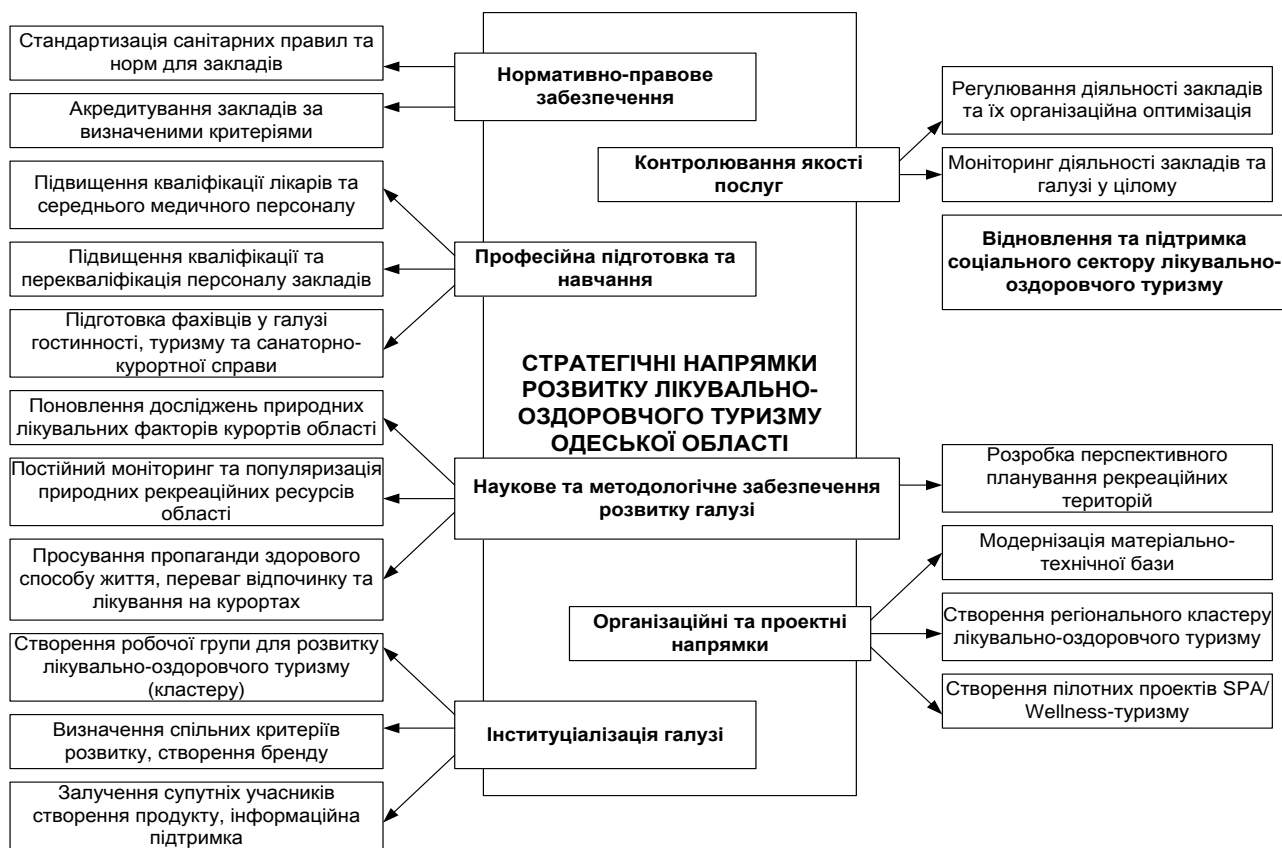

Рис. 3. Стратегічні напрями розвитку лікувально-оздоровчого туризму Одеської області

Персонал є однією зі складових, що надає якісні послуги та безпосередньо контактує із споживачами. Обстоюємо питання професійної підготовки та навчання персоналу спеціалізованих засобів розміщування: підвищення кваліфікації лікарів та середнього медичного персоналу, що передбачає врахування передового досвіду, постійного оновлення знань та вмінь, що безпосередньо впливатиме на якість послуг, що надаються споживачам.

Стратегія має забезпечуватись відповідним науковим та методологічним підґрунтям. Проведення досліджень природних лікувальних факторів та ресурсів Одеської області полягає у визначенні кількісних та якісних

характеристик даних ресурсів, розрахунків завантаження закладів із врахуванням гранично допустимого навантаження на природне середовище, ландшафти та видобуток мінеральної лікувальної води, лікувальних грязей та антропогенного навантаження на прибережні ділянки лиманів та моря. Необхідний постійний моніторинг стану довкілля, якості мінеральних вод та лікувальних грязей, їх балансових запасів, що є запорукою збалансованого розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Перспективні плани проєктованих територіально-рекреаційних зон дозволять створити передумови для визначення пріоритету розвитку рекреаційних районів, їх спеціалізації, що сприятиме як продуктовому сегментуванню, так і регіональній туристичній спеціалізації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку. Основними напрямками з розвитку лікувально-оздоровчого туризму Одеського регіону є: необхідність розширення комунікацій між спеціалізованими засобами розміщення та потенційними споживачами через збільшення інформації засобами мережі Інтернет (створення спеціалізованих сайтів, сайтів закладів тощо), розповсюдження інформаційних матеріалів через лікарів, які пропонують послуги даних закладів; розвиток необхідної інфраструктури для організації дозвілля, підвищення якості та розширення анімаційних заходів; радикальна перебудова організації харчування у закладах, підвищення їх якості, залучення спеціалістів-дієтологів та фахівців у галузі організації та технології харчування у закладах; звернути увагу на якісну підготовку та підвищення кваліфікації лікарів та середнього медичного персоналу; провести поетапне оновлення матеріально-технічної бази спеціалізованих засобів розміщення.

Література:

1. Ведмідь Н. І. Санаторно-курортний комплекс: сервісне управління: монографія / Н. І. Ведмідь. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – 536 с.
2. Головне управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>
3. Колотова Е. В. Рекреационное ресурсосведение: Учебн. пособие для студентов, обучающихся по специальности «Менеджмент» / Е. В. Колотова. – М.: РМАТ, 1999. – 132 с.

4. Концепція розвитку санаторно-курортної галузі / Розпорядження КМ України від 23.04.2003 № 321-р.
5. Колективні засоби розміщування в Україні у 2011 році: Статистичний бюлетень / Відп. за випуск І. В. Калачова. – К.: Державна служба статистики, 2012. – 190 с.
6. Колективні засоби розміщування в Україні у 2014 році: Статистичний бюлетень / Відп. за випуск О. О. Кармазіна. – К.: Державна служба статистики, 2015. – 200 с.
7. Кусков А. С. Рекреационная география: Учебно-методический комплекс / А. С. Кусков, В. Л. Голубева, Т. Н. Одинцова. – М.: МПСИ, Флинта, 2005. – 496 с.
8. Лукьянова Л. Г., Цыбух В. И. Рекреационные комплексы: Учебное пособие / Под общ. ред. В. К. Федорченко. – К.: Вища школа, 2004. – 346 с.
9. Любіцева О. О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2007. – 369 с.
10. Мироненко Н. С., Твердохлебов И. В. Рекреационная география. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 207 с.
11. Одеський регіон: передумови формування, структура та територіальна організація господарства: навч. посібник / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова; авт. Колектив: О. Г. Топчієв, І. І. Кондратюк та ін. – Одеса: Астропринт, 2012. – 336 с.
12. Стафійчук В. І. Рекреалогія: навч. посібник. – К.: Альтпрес, 2006. – 264 с.
13. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року / Одеська обласна державна адміністрація. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://oda.odessa.gov.ua/ru/socialno-ekonomchnij-rozvitok/strategiya-ekonomchnogo-ta-socialnogo-rozvitku-odesko-oblast-do-2020-roku/>
14. Туристична діяльність в Україні у 2012 році: Статистичний бюлетень / Відп. за випуск І. В. Калачова. – К.: Державна служба статистики, 2013. – 272 с.
15. Туристична діяльність в Україні у 2013 році: Статистичний бюлетень / Відп. за випуск І. В. Калачова. – К.: Державна служба статистики, 2014. – 272 с.
16. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н. В. Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
17. Stancioiu A. F. Aspecte conceptuale privind marketingul turismului balnear din Romania / A. F. Stancioiu, C. A. Baltescu, A. Botos etc.// Economie teoretica si aplicata. – Volumul XX (2013), No. 2. p. 124-137 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://store.ectap.ro/articole/835_ro.pdf